1. హైదరాబాద్ సంస్థానంలోని ముల్కీల హక్కులు మరియు గుర్తింపు కోసం వాదించడంలో నిజాం సబ్జెక్ట్స్ లీగ్ (ముల్కీ లీగ్) సహకారాన్ని అంచనా వేయండి.

పరిచయం:

ముల్కీ లీగ్ అని ప్రసిద్ధి చెందిన నిజాం సబ్జెక్ట్స్ లీగ్, హైదరాబాద్ సంస్థాన స్థానిక జనాభా (ముల్కీలు) హక్కులు మరియు ప్రయోజనాలను కాపాడటానికి 1935లో ఏర్పడింది. నిజాం పాలనలో బయటి వ్యక్తులకు (గైర్-ముల్కీలు) అనుకూలంగా స్థానికుల పరిపాలనాపరమైన అణచివేతకు ఇది ఒక ముఖ్యమైన ప్రతిస్పందనగా ఉద్భవించింది. ప్రాంతీయ గుర్తింపు మరియు పరిపాలనా న్యాయాన్ని వ్యక్తీకరించడానికి లీగ్ ప్రారంభ వేదికగా మారింది.

1. ఏర్పడటానికి నేపథ్యం మరియు కారణాలు:

- 19వ శతాబ్దపు చివరి మరియు 20వ శతాబ్దపు ప్రారంభంలో ఉత్తరప్రదేశ్, పంజాబ్, రాజ్‌పుతానా, ఆంధ్ర, మరియు బొంబాయి నుండి స్థానికేతరుల ప్రవాహం హైదరాబాద్ ఉన్నత పరిపాలనా స్థానాల్లోకి పెరిగింది.
- **ఉపాధి అసమానత**: 1886 జాబితా ప్రకారం, ముల్కీలు కానివారు అధిక జీతం ఇచ్చే ఉద్యోగాలను అసమాన సంఖ్యలో కలిగి ఉన్నారు, ఇది స్థానిక గ్రాడ్యుయేట్లలో తీవ్ర ఆగ్రహాన్ని కలిగించింది.
- ముఖ్యంగా తెలంగాణ హిందువులపై వివక్ష తీవ్రంగా ఉండేది, ఉదాహరణకు, 1894లో 680 ఉద్యోగాలలో 63 మంది హిందువులను మాత్రమే నియమించారు.
- ఉస్మానియా గ్రాడ్యుయేట్స్ అసోసియేషన్ (1920) వంటి మునుపటి సమీకరణలు వ్యవస్థీకృత న్యాయవాదానికి వేదికను ఏర్పాటు చేశాయి.

2. లీగ్ యొక్క కీలక సహకారాలు:

ఎ. ముల్కీల రాజకీయ సమీకరణ:

- ముల్కీ హక్కుల కోసం లీగ్ నవాబ్ అలీ నవాజ్ జంగ్, బూర్గుల రామకృష్ణారావు, పద్మజా నాయుడు, మాడపాటి హనుమంత రావు వంటి నాయకులను ఏకతాటిపైకి తెచ్చింది.
- ఉపాధికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని, హిందుస్తానీని ఉమ్మడి భాషగా ప్రోత్సహించాలని, పెరుగుతున్న పరాయీకరణను ఎదుర్కోవడానికి "హైదరాబాదీలకు హైదరాబాద్"ను సమర్థించాలని అది డిమాండ్ చేసింది.

బి. సంస్థాగత సంస్కరణలు:

- లీగ్ యొక్క ప్రయత్నాలు అరవముదన్ అయ్యంగార్ కమిటీ ఏర్పాటుకు దారితీసింది, ఇది 1939లో సిఫార్సులను జారీ చేసింది:
  - ✓ సివిల్ సర్వీస్ నియామకంలో ముల్కీ నిబంధనలను కఠినంగా అమలు చేయడం.
  - ✓ ప్రత్యేక నియామక సంస్థను సృష్టించడం, తరువాత హైదరాబాద్ పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్‌గా మారింది.
  - ✓ చట్టపరమైన అస్పష్టతలను తొలగించడానికి "ముల్కి" అనే పదానికి స్పష్టమైన నిర్వచనం (1945లో స్పష్టం చేయబడింది).

సి. ప్రాంతీయ గుర్తింపు ప్రచారం:

- ఇది దక్కనీ జాతీయతను నొక్కి చెప్పింది, ఉమ్మడి హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో తెలంగాణ యొక్క ప్రత్యేక సాంస్కృతిక మరియు పరిపాలనా గుర్తింపును ప్రోత్సహించింది.
- మతపరమైన ఉద్రిక్తతలు ఉన్నప్పటికీ, లీగ్ లౌకిక మరియు సమ్మిళిత దృక్పథాన్ని కొనసాగించింది, దానిని మతపరమైనదిగా ముద్ర వేసే ప్రయత్నాలను ప్రతిఘటించింది.

3. పరిమితులు మరియు క్షీణత:

- బాధ్యతాయుతమైన ప్రభుత్వాన్ని చేర్చడానికి తన ఎజెండాను విస్తరించినప్పుడు లీగ్ తడబడింది, ఇది నిజాం నిరంకుశత్వంతో ఘర్షణకు దారితీసింది.
- దీని మూసివేత విస్తృత ముల్కీ ఉద్యమాన్ని బలహీనపరిచింది, అయితే ఇది ఆపరేషన్ పోలో మరియు స్వాతంత్ర్యానంతర ముల్కీ ఆందోళన (1952–56) సమయంలో తరువాతి సమీకరణలకు పునాది వేసింది.

ముగింపు:

నిజాం సబ్జెక్ట్స్ లీగ్ ముల్కీ హక్కులను సంస్థాగతీకరించడంలో, స్థానిక ఉపాధి అన్యాయం గురించి అవగాహన కల్పించడంలో మరియు ఒక ప్రత్యేక సాంస్కృతిక గుర్తింపును పెంపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషించింది. స్వల్పకాలికంగా ఉన్నప్పటికీ, దాని ప్రభావం తెలంగాణ చరిత్రలో తదుపరి సామాజిక-రాజకీయ పునర్వ్యవస్థీకరణ మరియు ప్రాంతీయవాద చర్చల నిర్మాణంలో ప్రతిధ్వనించింది.

2. పూర్వపు హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో సైనిక పరిపాలన సమయంలో ఏర్పాటు చేయబడిన పండిట్ సుందర్‌లాల్ కమిటీ లక్ష్యాలు, ఫలితాలు మరియు చారిత్రక ఔచిత్యాన్ని చర్చించండి.

పరిచయం:

హైదరాబాద్ రాష్ట్రాన్ని భారత యూనియన్‌లో బలవంతంగా విలీనం చేసిన ఆపరేషన్ పోలో (సెప్టెంబర్ 1948) తర్వాత, మత హింసకు సంబంధించిన విస్తృత నివేదికలు వెలువడ్డాయి. ఈ సంఘటనలను దర్యాప్తు చేయడానికి, భారత ప్రభుత్వం డిసెంబర్ 1948లో హైదరాబాద్ సైనిక పరిపాలన సమయంలో పండిట్ సుందర్‌లాల్ కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది.

1. కమిటీ లక్ష్యాలు:

- హైదరాబాద్ విలీన తర్వాత జరిగిన మత హింస యొక్క స్వభావం, కారణాలు మరియు పరిధిని పరిశోధించడం ఈ కమిటీ ప్రాథమిక విధి.
- మానవ హక్కుల ఉల్లంఘనలను నమోదు చేయడం, ప్రాణ, ఆస్తి నష్టాన్ని అంచనా వేయడం, ఉపశమనం, పునరావాసం మరియు మత సామరస్యం కోసం చర్యలను సిఫార్సు చేయడం దీని లక్ష్యం.
- మతపరమైన ఉద్రిక్తత మరియు సైనిక-పౌర సంబంధాలను నిర్వహించడంలో భవిష్యత్తు పరిపాలనా విధానాన్ని తెలియజేయడానికి కూడా కమిటీ ప్రయత్నించింది.

2. నివేదిక యొక్క ముఖ్య అంశాలు:

- **విస్తృతమైన మత హింస**: గ్రామీణ మరియు సెమీ-అర్బన్ ప్రాంతాలలో ముస్లిం జనాభాను ప్రధానంగా లక్ష్యంగా చేసుకుని జరిగిన సామూహిక హత్యలు, దోపిడీలు, దహనం మరియు లైంగిక హింసను కమిటీ నివేదించింది.
- **ప్రమాద బాధితులు**: అంచనా వేసిన మరణాల సంఖ్య 27,000 నుండి 40,000 మధ్య ఉంటుంది.
- **ఫీల్డ్ వర్క్**: ఆ కమిటీ 7 జిల్లాలు మరియు 109 గ్రామాలను కవర్ చేస్తూ 3 వారాలు (నవంబర్—డిసెంబర్ 1948) గడిపి, దాదాపు 500 మందిని ఇంటర్వ్యూ చేసింది.
- **ఆస్తి విధ్వంసం**: ఇళ్ళు, మతపరమైన నిర్మాణాలు మరియు సమాజ మౌలిక సదుపాయాలు విస్తృతంగా నష్టపోయినట్లు గుర్తించబడింది.
- **హింసకు కారణాలు**:
  - ✓ సైనిక పాలనలో పౌర క్రమం విచ్ఛిన్నం.
  - ✓ చారిత్రక మనోవేదనల వల్ల ఏర్పడిన ప్రతీకార మత ఉద్రిక్తతలు.
  - ✓ పరిపాలనా నియంత్రణ మరియు జవాబుదారీతనం విధానాలు సరిపోకపోవడం.

3. సిఫార్సులు:

- పౌర పరిపాలన ద్వారా శాంతిభద్రతల తక్షణ పునరుద్ధరణ.
- **ఉపశమనం మరియు పునరావాసం**: ఆర్థిక సహాయం, పునర్నిర్మాణ ప్రయత్నాలు మరియు బాధిత కుటుంబాలకు మద్దతు.
- **మత సామరస్యాన్ని పెంపొందించడం**: మతాంతర సంభాషణ మరియు విశ్వాసాన్ని పెంపొందించే చర్యలు.
- జవాబుదారీతనం మరియు న్యాయాన్ని నిర్ధారించడానికి నిర్దిష్ట సంఘటనలలోకి న్యాయ విచారణ.

4. చారిత్రక ఔచిత్యం మరియు వారసత్వం:

- ఈ నివేదిక చాలా సున్నితమైనదిగా పరిగణించబడింది మరియు మత ఉద్రిక్తతలను రేకెత్తిస్తుందని మరియు సైన్యం ప్రతిష్టను దెబ్బతీస్తుందనే భయంతో నెహ్రూ ప్రభుత్వం దీనిని అణిచివేసింది. ఇది 2013 వరకు వర్గీకరించబడింది, తరువాత దానిని నెహ్రూ మెమోరియల్ మ్యూజియంలో అందుబాటులో ఉంచారు.
- దాని గోప్యత ఉన్నప్పటికీ, కమిటీ కనుగొన్న విషయాలు ఈ క్రింది వాటిలో కీలక పాత్ర పోషించాయి:
  - ✓ రాష్ట్ర నేతృత్వంలోని జోక్యాల సమయంలో మానవ హక్కులు మరియు పారదర్శకత యొక్క ప్రాముఖ్యతను తెలియచేయడం.
  - ✓ ప్రత్యేకించి విభిన్న మత కూర్పులతో, రాచరిక రాష్ట్రాలను ఏకీకృతం చేయడంలోని సంక్లిష్టతను నొక్కి చెబుతుంది.
  - ✓ హైదరాబాద్ భారత యూనియన్‌లోకి మారిన కష్టాలకు ఇది ఒక చారిత్రక రికార్డుగా నిలుస్తోంది.

ముగింపు:

స్వాతంత్ర్యానంతర భారతదేశంలో సైనిక పాలన సమయంలో ప్రజాస్వామ్య జవాబుదారీతనాన్ని నిలబెట్టడానికి పండిట్ సుందర్‌లాల్ కమిటీ ఒక మైలురాయి ప్రయత్నంగా నిలుస్తుంది. ఆ సమయంలో దీనిని ఉపయోగించుకోకపోయినా, కొత్తగా విలీనం చేయబడిన ప్రాంతాలలో మత సమైక్యత, పౌర-సైనిక సంబంధాలు మరియు పరిపాలనా సంస్కరణల సవాళ్లను అర్థం చేసుకోవడానికి దాని పరిశోధనలు చాలా ముఖ్యమైనవి.